

**Paul Williams,
Mahájánový buddhismus:
Základy nauky,**

Praha: DharmaGaia 2017, 543 s.

ISBN 978-80-7436-064-0.

Český překlad knihy orientalisty a buddhologa Paula Williamse se na český trh dostal až po dlouhých 28 letech od svého prvního vydání (*Mahāyāna Buddhism: The Doctrinal Foundations*, [Library of Religious Beliefs and Practices Series], New York: Routledge 1989). Za přínosný překlad druhého vydání knihy vděčíme především religionistovi Michalu Synkovi, ale jak i on sám zmiňuje ve svém poděkování, na překladu s ním spolupracovali také další zainteresovaní akademici z české scény, jako například Jiří Holba (Orientální ústav AV ČR), Daniel Berounský a Zuzana Vokurková (oba z Ústavu jižní a centrální Asie UK), Milan Fujda (Ústav religionistiky FF MU), Dušan Vávra (Seminář čínských studií FF MU) a mnozí další. Překladateli snad jen malá výtka za užívání slova „sektá“ namísto výrazu „škola“ (např. u školy gelug, s. 204; v originále „*the dGe lugs school*“: Paul Williams, *Mahāyāna Buddhism: The Doctrinal Foundations*, Abingdon – New York: Routledge 2009, 68). V českém prostředí i přesto, že se jedná o běžný sociologický pojem, má tento výraz negativní konotace.

Knihla byla poprvé vydána v roce 1989, my se však setkáváme s jejím druhým vydáním, které je již o poznání delší. I přesto, že první a druhé vydání mají stejnou strukturu, samotný obsah, jak sám autor uvádí v předmluvě druhého vydání, prošel značnými revizemi s ohledem na novodobé poznatky o daných tématech (s. 9). Prodloužená délka druhého vydání také naznačuje, že autor přidal i pár nových pasáží. A tak ve srovnání s prvním vydáním najde čtenář v knize více informací například o mahájánové praxi, nepálském buddhismu či východoasijském buddhismu. S čím se však čtenář v knize nesetká, je oblast tantrického

a zenového, potažmo čchanového buddhismu. Tato chybějící témata je ale možné nalézt v další český vydané knize Paula Williamse a Anthonyho Triba *Buddhistické myšlení: Úplné uvedení do indické tradice* (Praha: ExOriente 2011), kde se jim věnuje sedmá kapitola.

Svým tématem kniha rozhodně doplnila chybějící poznatky o buddhismu v českém prostředí. Za jejího malého „předskokana“ lze považovat právě výše zmíněnou knihu *Buddhistické myšlení*, která mahájánovou filosofii uvedla spolu s théravádovou a vadžrajánovou filosofii. Hloubku provedení ovšem nelze srovnávat například s – především studenty používanou – knihou Donalda S. Lopeze (*Příběh buddhismu: Průvodce dějinami buddhismu a jeho učení*, Brno: Barrister and Principal 2003), která je spíš jemným uvedením do základních témat buddhismu. Na českém trhu jsme se tak s mahájánovým buddhismem mohli setkat spíše v podobě dílčích publikací zabývajících se již konkrétními tématy (např. Jiří Holba, *Diamantová sůtra*, Praha: DharmaGaia 2014, nebo id., *Nágárdžuna: Filosofie střední cesty*, Praha: Oikoymenth 2013). Ty však neposkytují obsáhlejší uvedení do širšího mahájánového filosofického systému.

Knihla je tak velmi hodnotná především pro akademické pracovníky a studenty z řad religionistiky, orientalistiky, filosofie či jiných příbuzných oborů. Publikace rozhodně není jednoduchým úvodem do mahájánové filosofie a praxe, ale spíše předpokládá, že „čtenář má alespoň základní představu, kdo Buddha byl a jaké učení hlásal“ (s. 9). Zatímco Williamsovo *Buddhistické myšlení* se zdá být profilováno více jako studijní příručka, kniha *Mahájánový buddhismus* je určená rozhodně pokročilejšímu publiku. Nedocenitelné je především zdařilé zasazení témat do širšího kontextu, obohacené o soudobé debaty vědců a podpořené rozsáhlým poznámkovým aparátem. Kapitoly jsou tak nejen textově velmi hojné, někdy až hutné, ale jsou rovněž obohaceny o mnoho delších poznámek, jež poskytují návod a informace o příslušné literatuře právě těm čtenářům, kteří usilují prozkoumat daná témata hlouběji a podrobněji na odborné úrovni. Tomu také odpovídá se-

znam použité literatury, který sám o sobě čítá 38 stran.

Samotná kompozice knihy reflektuje historický vývoj mahájánového buddhismu. Autor v úvodní kapitole seznamuje čtenáře s komplikovaným vznikem mahájánového hnutí, přičemž vyjmenovává důležité faktory, které v tomto procesu sehrály nemalou roli. Williams rovněž kritizuje esencialistický přístup k buddhismu a mahájáně, jenž předpokládá, že jeden zastřešující termín vždy označuje stejný jev (s. 14). Jde tedy o to, aby čtenář hned na počátku knihy pochopil, že zde není jen jedna mahájána, ale velké množství rozličných maháján. Jak píše Williams: „Mahájána není a nikdy nebyla stejnorodým fenoménem. Není sektou či školou, ale spíše duchovním hnutím“ (s. 15). Než se čtenář pustí do dalších kapitol, měl by porozumět, že kromě toho, že mahájána nebyla „náhle se objevivším fenoménem se zřetelným počátkem“, vyvíjela se po mnoho století „jako alternativní pojetí konečného cíle některých, či snad dokonce všech buddhistů“ (s. 15).

Williams po úvodu logicky přechází k vysvětlení mahájánových a pradžňáparamitových súter jako hlavních zdrojů mahájánové filosofie. Nezůstává přitom pouze na úrovni filosofické, ale poukazuje i na to, že sútry jako takové nejsou obyčejným předmětem, knihou, ale jsou praktikujícími buddhisty chápány jako tělo Buddhovo (s. 82). Autor tak připomíná čtenáři, že sútry jsou součástí komplexu náboženské praxe: „Sútra není samostatně existující objekt s vlastním významem, ale jakožto produkt religiózních prožitků a průvodce k nim je součástí širšího celku religiózní praxe“ (s. 82-83). Williams v průběhu knihy opakovaně zdůrazňuje, jak byl mahájánový buddhismus aktivním a stále se měnícím fenoménem. To ilustruje i prostřednictvím faktu neustále se objevujících nových súter v průběhu celého jeho vývoje. „Bylo by omylem domnívat se, že po první fázi mahájány, charakterizované tvorbou nových textů, následovala druhá fáze, během níž docházelo k jejich systematickému objasnění filosofickými školami“ (s. 151). Zastavuje se rovněž u různých pojetí konceptu nepřítomnosti „já“ (*svabháva*), a to s ohledem na rozličné kontexty a historický

vývoj (např. s. 96-97). To vidím jako velmi přínosné pro studenty, pro něž je často tento filosofický koncept těžko uchopitelný. Samozřejmě se také zastavuje u stěžejních pojmů ukotvených v mahájáně, jakými jsou *bóddhisatva* či dokonale poznání *pradžňá*.

Další obsáhlejší částí je kapitola o filosofické škole madhjamaka, v níž autor uplatnil své dlouholeté znalosti. Hned na počátku Williams vymezuje osobu Nágardžuny a texty, které k této postavě patří, a učí čtenáře orientovat se v problematice analýzy historických textů. Williams se samozřejmě věnuje základním rysům madhjamakové filosofie, jakými jsou koncept já ve vztahu k meditační praxi o prázdnotě, nirvána a samozřejmě koncept dvou pravd. Ukazuje vývoj a proměny madhjamaky od jejích počátků v Indii až po její recepci v čínském prostoru (s. 146-149).

Ve stejném duchu je sepsána i další, neméně obsáhlá, kapitola o druhé nejvýznamnější mahájánové škole jógáčára (s. 150-179). Stejně jako u madhjamaky autor ukazuje komplikovanost přisouzení filosofických textů konkrétním postavám jógáčáry. Co však čtenář docení, je živá debata nad tématem, jakým je například přispění meditační praxe k formování klíčových filosofických textů jógáčáry (s. 159-160). Na jedné straně diskuse se setkává s přesvědčením, že právě meditační praxe byla hlavním zdrojem vzniku textů: „... hnací silou pro ‚formulování univerzálního idealismu‘ v jógáčáře bylo zobecnění reflexí meditační praxe, a nikoli čistě teoretické, doktrinální či filosofické úvahy. (Schmithausen 2005)“ (s. 160). Na druhé straně je pak prezentován názor kritiků k významnosti meditací: „... filosofické texty jsou vysoce schematizované scholastické systémy, jejichž vznik byl motivován přáním vybudovat koherentní filosofický systém na základě textů, a nikoli potřebou popsat a vysvětlit přímou nezprostředkovanou mystickou zkušenost získanou v meditativním transu. (Sharf 2005)“ (s. 160). Williams se explicitně nestaví na stranu ani jednoho z autorů, a nechává tak čtenáře spíše uvědomit si, že analýza textů a následné interpretace se značně liší i v rámci buddhologického studia. Autorův postoj k této otázce by se snad dal vypořádat

jedině z toho, že Sharfův opoziční názor je umístěn pouze do poznámky pod čarou.

V páté kapitole se Williams velmi obratně věnuje jednomu ze základních buddhistických konceptů, jakým je *tathāgathagarbha*. Na počátku kapitoly zasazuje tento koncept do historického kontextu, dále pak představuje různé možnosti jeho překladu, které implikují další možnosti filosofických interpretací (s. 186-187). Pojem *tathāgathagarbha* je tak možné překládat jako „obsahující tathāgatu, obsahující buddhu“ (s. 186) nebo jako „nejvnitřnější jádro/esenci tathāgaty“ (s. 187). Jak už jsem několikrát zmínila, kniha však není klasickým uvedením do základních pojmů, a tak i v této kapitole autor koncept *tathāgathagarbha* čtenáři ukazuje v daleko širší perspektivě. Krásným příkladem je debata o *žāntong* a *rāngtong* v prostředí tibetských škol gelug a džonang, která ilustruje dvě krajní polohy interpretace tohoto konceptu (s. 201-207). *Rāngtong* chápe sousloví *tathāgathagarbha* jako „sebeprázdnotu“, tedy jak prázdnotu dharma-káji, tak i prázdnotu prázdnoty samotné, zatímco *žāntong* chápe tento pojem doslovněji jako „nejvyšší jsoucno, konečné, absolutní a inherentně jsoucí“, jako skutečně existující (s. 204). Tuto indo-tibetskou soteriologickou úroveň autor ještě dále rozšíří o úroveň kosmologickou, sociální a politickou na příkladu pojetí *tathāgatagarbha* ve východní Asii (s. 208-214). Vrcholem těchto debat je příklad thajského buddhistického pojetí nirvány jako uskutečnovatele pravého já. „Já existuje a uskutečňuje se při probuzení“ (s. 226). Čtenář tak získává obraz mahájánového buddhismu jako kontroverzního fenoménu, plného kritických debat a disputací, jinými slovy žitého buddhismu, nikoliv ideální jednotlé a snadno uchopitelné představy.

Od poloviny knihy se autorova pozornost stáčí směrem k oblasti Číny a Tibetu. Na rozboru dvou filosofických textů *Avatansakasútry* a *Saddhadharmapundarikasútry* vysvětluje dvě významné čínské školy Chua-jen a Tchien-tchaj. Skrze školu Tchien-tchaj se na krátkou chvíli zastaví také v její japonské verzi Tendai, avšak jiným japonským školám už se prostoru nedostává.

Osmá kapitola knihy se věnuje konceptu Buddhových těl, který autor osvětluje jak v jógáčárovém, tak madhjamakovém pojetí. Navíc přidává i podkapitolu o pojmání tří těl u tibetské školy gelug. Plynule tak přechází do tibetského pojetí buddhismu, v jehož kontextu vysvětluje cestu bódhisattvy na cestě k buddhovství. V poslední desáté kapitole představuje rozličné kulty bódhisattvů a buddhů, a tedy tzv. *buddhakšétra* neboli buddhovská pole. Dočteme se například, že i tato idea mnoha vesmírů a světových systémů nebyla mahájánovou myšlenkou, ale setkáme se s ní už v raném buddhismu u školy lókóttara (s. 375). Autor se tak opět vrací na začátek, kde poukazuje na to, že mahájánový buddhismus vznikl po dlouhou dobu, během níž koexistoval s jinými filosofickými školami.

Kniha Paula Williamsa je v českém prostředí velmi cennou rozšiřující buddhologickou literaturou, vhodnou pro studenty a akademiky, ale také pro všechny, kdo se chtějí podívat dále než jen na základní témata buddhismu. Kniha poskytuje nikoliv jednoduchý, ale zato plastický pohled na tak komplexní fenomén, jakým je právě mahájánový buddhismus. A tak nezbývá než doufat, že Williamsův *Mahájánový buddhismus* již brzy doplní i další překlady knih světových buddhologů.

SILVIE KOTHEROVÁ